

**KHÔNG GIAN MẢNH VỠ TRONG TIỂU THUYẾT
THÀNH PHỐ QUỐC TẾ CỦA DON DELILLO**

Nguyễn Hoàng Tuệ Anh

Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế

Tóm tắt. Don DeLillo được giới phê bình hiện đại đánh giá là một trong những tác giả chính của nền văn học Mỹ hậu hiện đại. Các tác phẩm của ông như *Cosmopolis*, *Underworld*, *The body artist*... đã thể hiện những đặc trưng chủ yếu của chủ nghĩa hậu hiện đại như: phân mảnh, liên văn bản, giễu nhại... Đặc biệt, tiểu thuyết *Thành phố quốc tế* (*Cosmopolis*) đã chứng minh sự thành công của Don DeLillo khi xây dựng không gian nghệ thuật theo kiểu kết cấu phân mảnh. Trong tác phẩm này, DeLillo đã chọn cách xây dựng không gian nghệ thuật trong tác phẩm của mình theo khuynh hướng phi tâm, và có sự đan xen giữa các mảng không gian. Ngoài ra, DeLillo còn sử dụng kỹ thuật đồng hiện không gian để tạo nên kết cấu mảnh vỡ cho các tác phẩm của mình. Nhờ vậy, biên độ chức năng cho kết cấu không gian nghệ thuật đã được mở rộng, và khẳng định sự phát triển tuyệt đối của nghệ thuật đồng hiện không gian vốn có xuất phát điểm từ văn học hiện đại.

Don DeLillo được giới phê bình hiện đại đánh giá là một trong những tác giả chính của nền văn học hậu hiện đại Mỹ. Các tác phẩm của ông như *White Noise*, *Cosmopolis*, *Underworld*, *Mao II*... đã đi sâu khám phá các mặt của đời sống hậu hiện đại. *Thành phố quốc tế* (*Cosmopolis*) là tiểu thuyết thứ mười ba của DeLillo và cũng là tác phẩm đầu tiên của ông được dịch ở Việt Nam. Tuy khiêm tốn về dung lượng, nhưng *Thành phố quốc tế* đã thể hiện một số đặc trưng chủ yếu của chủ nghĩa hậu hiện đại như: sự phân mảnh của hệ thống nhân vật, ráp nối cốt truyện, sự phá vỡ trật tự thời gian, không gian, và cấu trúc trần thuật. Đây chính là những yếu tố cấu thành nên kết cấu mảnh vỡ - đặc trưng nghệ thuật nổi bật nhất của tiểu thuyết *Thành phố quốc tế*.

Kết cấu mảnh vỡ hay còn gọi là kết cấu phân mảnh là kiểu kết cấu gắn liền với văn chương hậu hiện đại. Do được xây dựng dựa trên tính cắt mảnh của trần thuật hậu hiện đại, nên chúng ta có thể hiểu *kết cấu mảnh vỡ* (hay còn gọi là *phân mảnh*) là *kiểu kết cấu mà nhân vật, cốt truyện, diễn ngôn, không gian và thời gian nghệ thuật đều bị chia cắt thành những mảnh vụn rời rạc, lỏng lẻo*. Đây là kiểu kết cấu “khắc tinh” với kiểu kết cấu đơn tuyến của văn học truyền thống, và là biểu hiện của sự đánh mất niềm tin vào các siêu tự sự. Tuy nhiên, ở đây chúng tôi chỉ đề cập đến sự phân mảnh trong không gian nghệ thuật của tác phẩm.

1. Khuynh hướng phi tâm và đan cài các mảng không gian – biểu hiện kết cấu mảnh vỡ của không gian nghệ thuật

Không gian phi tâm có nghĩa là không có không gian nào là trung tâm, không có không gian nào được xem là chính, tất cả chúng đều có mối quan hệ bình đẳng với nhau. Do chịu sự chi phối của hệ thống nhân vật mảnh vỡ nên không gian trong *Thành phố quốc tế* đã được chia nhỏ ra thành rất nhiều mảng không gian xuất hiện trên đường đi của nhân vật này. Một nguyên nhân nữa góp phần hình thành nên không gian phi tâm chính là do cốt truyện của tác phẩm được xây dựng theo kiểu rubik báo thù. Chúng tôi đã có bảng thống kê các mảng không gian xuất hiện trong tác phẩm như sau:

Bảng 1. *Thống kê các mảng không gian trong Thành phố quốc tế*

Chương	Các mảng không gian xuất hiện trong tác phẩm
1	Nhà của Eric, chiếc xe limousine, quán cà phê, căn hộ của Didi Fancher.
Lời thú tội của Benno Levin (Ban đêm)	Căn hộ bỏ hoang
2	Chiếc xe limousine, khu chợ Souk và Shtetl, cửa hàng sách, quảng trường Thời Đại.
3	Khách sạn, chiếc xe limousine, Little Tokyo, rạp hát, Đại lộ thứ chín, quán ăn, công viên
Lời thú tội của Benno Levin (Buổi sáng)	Căn hộ bỏ hoang
4	Chiếc xe limousine, tiệm cắt tóc của Anthony, góc phố nơi đóng phim, căn hộ bỏ hoang.

Nhìn vào bảng trên, chúng ta có thể nhận thấy hầu hết không gian nghệ thuật trong tác phẩm đã bị xé nhỏ thành những mảnh vỡ, chỉ trừ không gian xuất hiện trong hai chương “Lời thú tội của Benno Levin (Ban đêm)” và “Lời thú tội của Benno Levin (Buổi sáng)”. Trong bốn chương còn lại, xuất hiện khá nhiều kiểu không gian khác nhau. Từ những không gian có tên gọi định danh cụ thể như: khu chợ Souk và Shtetl, quảng trường Thời Đại, Little Tokyo cho đến những không gian mang tính đại chúng như quán cà phê, tiệm sách... nhưng có thể thấy không có không gian nào được xem là không gian chính, là phong nền chủ đạo để nhân vật thể hiện đời sống của chính mình. Tất cả đều có vai trò và vị trí như nhau đối với nhân vật, cũng như đối với tình tiết tác phẩm. Điều này đã chứng minh không gian phi tâm trong *Thành phố quốc tế* được thể hiện ở sự tồn tại của nhiều mảng không gian đa dạng nhưng rời rạc.

Không gian phi tâm cũng là cơ sở để Delillo áp dụng thủ pháp đan xen các mảng không gian trong cuốn tiểu thuyết của mình. Trong *Thành phố quốc tế* tồn tại hai kiểu

đan cài không gian: không gian địa lý và không gian sự kiện. Dù thuộc kiểu đan xen nào, các mảng không gian đều được đan cài vào nhau một cách tùy hứng và ngẫu nhiên.

Trước tiên, là sự *đan xen không gian địa lý* trong *Thành phố quốc tế*. Theo chúng tôi, nguyên nhân của việc đan cài này là do không gian trong tác phẩm được mở rộng biên độ theo chuyển đi của Eric, mà cuộc du hành này của anh ta lại phụ thuộc vào rất nhiều yếu tố ngoài ý muốn chủ quan của nhân vật. Vì vậy, không gian trong *Thành phố quốc tế* vốn đã bị chia nhỏ nay lại bị xáo trộn với nhau, nhưng trong sự xáo trộn đã ngầm ẩn một sự đan xen các mảng không gian nhỏ. Có những không gian xuất hiện nhiều lần, nhưng có những không gian chỉ xuất hiện một lần duy nhất trong tác phẩm. Những mảng không gian trùng lặp này có chức năng là tạo ra đan cài các mảng không gian khác vào với nhau. Chẳng hạn như không gian trên chiếc xe limousine luôn được lồng xen vào giữa các không gian như khách sạn, quán ăn, Little Tokyo, các khu chợ... Ta có thể khảo sát sự đan cài các mảng không gian này bằng mô hình cụ thể không gian nghệ thuật ở chương 1. (Do điều kiện giới hạn của công trình nên chúng tôi chỉ có thể mô hình hóa không gian nghệ thuật ở chương đầu tiên của tác phẩm).

Bảng 2. *Thống kê các mảng không gian địa lý trong chương 1 của Thành phố quốc tế*

Không gian địa lý					
Nhà của Eric	Chiếc xe limousine	Quán cà phê	Chiếc xe limousine	Căn hộ của Didi Fancher	Chiếc xe limousine

Từ mô hình trên, chúng ta dễ dàng nhận thấy để thực hiện sự đan cài này, DeLillo đã cho không gian trên chiếc limousine được lặp lại ba lần, và trở thành một không gian đệm trước khi nhân vật bước sang một cảnh trí mới. Chúng tôi tạm tính tỉ lệ của sáu lần dịch chuyển không gian trên 54 trang văn bản gốc bằng tiếng Anh thu được con số là 0,11. Con số này chứng tỏ nhịp độ chuyển đổi giữa các mảng không gian trong chương 1 là khá nhanh chóng. Bên cạnh đó, con số này còn chứng minh cho sự vỡ vụn của không gian nghệ thuật. Cứ mỗi lần không gian thay đổi là mỗi lần người đọc sẽ khám phá thêm nhiều bất ngờ về nhân vật, cốt truyện.

Trong *Thành phố quốc tế*, sự đan cài không gian còn được thể hiện ở *sự xen lẫn các kiểu không gian sự kiện*. Do cốt truyện trong *Thành phố quốc tế* vốn được ghép mảnh từ sự đảo chiều của hai tuyến truyện, và kết cấu lắp ghép của các sự kiện theo quy luật của trò chơi rubik báo thù, cho nên trong cuốn tiểu thuyết này ta có thể thấy được sự đan cài của các mảng không gian sự kiện như: không gian bạo lực, không gian tính dục, không gian kinh tế, không gian cái chết... (Sự phân chia các kiểu không gian sự kiện này chúng tôi dựa trên tám sự kiện chính của cốt truyện *Thành phố quốc tế*). Để làm rõ cho điều này, chúng tôi cũng xin lấy dẫn chứng ở chương đầu tiên của tác phẩm.

Chương đầu tiên của *Thành phố quốc tế* của không gian kinh tế và không gian tính dục. Không gian kinh tế này xuất hiện khi Eric cùng với các cộng sự của mình là

Shiner, Chin và Jane Melman bàn về thị trường chứng khoán Nhật Bản, và cách đầu tư điên cuồng của Eric. Còn không gian tính dực qua hai lần ân ái của Eric với Didi Fancher và Jane Melman. Giữa hai không gian này có sự đan xen lẫn nhau theo kiểu liên tiếp. Nếu nghiên cứu trên bề mặt văn bản, chúng ta sẽ nhận thấy sự đan xen giữa hai không gian này như sau:

Bảng 3. Thống kê các mảng không gian sự kiện trong chương 1 của Thành phố quốc tế

Không gian sự kiện			
Không gian kinh tế	Không gian tính dực	Không gian kinh tế	Không gian tính dực

Bảng trên đã cho thấy sự đan xen lẫn lượt giữa các kiểu không gian sự kiện trong chương đầu tiên của tác phẩm *Thành phố quốc tế*. Sự đan xen này đã cho thấy không có không gian nào chủ đạo trong hệ thống không gian sự kiện của cuốn tiểu thuyết.

Từ ba luận điểm chúng tôi đã phân tích ở trên, có thể thấy rằng không gian phi tâm và sự đan cài các mảng không gian chính là biểu hiện đầu tiên tạo nên kết cấu mảnh vỡ cho không gian nghệ thuật của *Thành phố quốc tế* của DeLillo. Sự đan xen của hai yếu tố này đã phá bỏ tính truyền thống trong việc xây dựng không gian nghệ thuật cho tác phẩm.

2. Đồng hiện không gian – kỹ thuật tạo kết cấu mảnh vỡ cho không gian nghệ thuật

Đồng hiện không gian có nghĩa là cùng một thời điểm có nhiều mảng không gian xuất hiện. Trong *Thành phố quốc tế*, sự đồng hiện không gian được thể hiện trong cả không gian được thể hiện trong cả không gian địa lý và không gian sự kiện.

Vấn đề đồng hiện không gian địa lý trong tiểu thuyết *Thành phố quốc tế* trước tiên được thể hiện qua góc nhìn của nhân vật Eric. Về mặt lý thuyết, đồng hiện không gian qua góc nhìn của nhân vật chỉ xảy ra khi điểm nhìn trần thuật bên ngoài của người kể chuyện cùng nằm trên một tọa độ với nhân vật. Vì vậy, nên trong *Thành phố quốc tế*, đồng hiện không gian địa lý chỉ xuất hiện ở những sự kiện được tường thuật lại qua cái nhìn của người kể chuyện dị sự, mà hoàn toàn vắng bóng trong lời kể của người kể chuyện đồng sự.

Đồng hiện không gian địa lý trong *Thành phố quốc tế* còn là sự kết hợp giữa đồng hiện không gian gần và đồng hiện không gian xa. Đồng hiện không gian gần có nghĩa là sự đồng hiện của những không gian ngay trong thành phố New York. Đó là sự đồng hiện giữa không gian chiếc xe limousin và không gian quảng trường Thời đại nơi diễn ra cuộc bạo động của những kẻ vô chính phủ. Dưới ngòi bút của DeLillo, hai không gian này đồng hiện nhưng lại mang tính tương phản. Không gian trong chiếc xe của Eric hiện ra qua ngòi bút tác giả với một vẻ đẹp sang trọng: “sàn của chiếc

limousine làm bằng loại đá cẩm thạch Carrara khai thác từ mỏ đá mà nửa thiên niên kỷ trước, Michelangelo đã đứng chạm từng đầu ngón tay vào những phiến đá lấp lánh” [10, tr. 31], và những tấm vách ngăn được làm “bằng cây tuyết tùng và được trang trí bằng những chữ viết Kufic trên mảnh giấy da được làm từ cuối thế kỷ X, có nguồn gốc từ Bagda, một tác phẩm vô giá” [10, tr. 124]. Trong khi đó, không gian được đồng hiện lại hiện ra hết sức trái ngược. Đó là không gian của bạo lực, của sự đổ máu. Là nơi mà “những chiếc xe đang bốc cháy ngoài phố tạo nên những tiếng kim loại rít lên và phun phì phì” [10, tr. 124], và “một người đàn ông đang ngồi khoanh chân trên vỉa hè và run rẩy trong ngọn lửa hừng hực cháy” [10, tr. 133]... Cả hai không gian trên cùng nằm trong thành phố New York, trông chừng như chúng là một, trông chừng như đồng hiện không gian đã kéo chúng lại gần nhau. Nhưng cũng chính sự đồng hiện này đã chia cắt chúng. Tuy cùng xuất hiện trong một tọa độ thời gian, nhưng DeLillo đã đồng hiện hai mảnh không gian này thành hai tấm gương tương phản nhau. Một tấm gương là hình ảnh của một không gian được bao bọc bởi những chiếc kính bọc thép, những ghế bành bọc da êm ái, với những con người giàu có nhắm nháp vodka cam múi đỏ và quan sát thế giới bên ngoài qua những màn hình media tối tân nhất. Tấm gương còn lại là hình ảnh của một không gian bạo lực, là nơi mà con người dường như đang quay trở lại với bản năng săn mồi của loài thú dữ. Hai mảnh vỡ không gian xét cho cùng cũng đều là những mảnh vỡ rời rạc, bơ vơ và lạc lõng đến mức vô cảm giữa lòng một thành phố quốc tế. Đồng hiện hai mảnh vỡ không gian đó, chúng ta sẽ thấy hiện lên bức tranh ghép hình về thế giới. Đó là thế giới của sự rạn nứt, của sự hỗn tạp, sự chênh lệch giữa người và người, và sự chênh vênh giữa bản năng “con” và giá trị “người”.

Bên cạnh sự đồng hiện giữa hai không gian gần, DeLillo còn tạo ra sự đồng hiện không gian xa. Đó là xuất hiện cùng lúc những không gian có khoảng cách địa lý lớn. Trong *Thành phố quốc tế*, ta có thể thấy sự đồng hiện của không gian thành phố New York của nước Mỹ với những thành phố khác như Moscow của Nga và Pyongyang thuộc Triều Tiên. Bằng thủ pháp đồng hiện, không gian nơi Arthur Rapp bị giết – thành phố Pyongyang xuất hiện cùng lúc với không gian thành phố New York mà Eric đang sống, mặc dù chúng cách nhau đến nửa vòng trái đất: “Đó là nửa đêm ở Pyongyang (...). Một người đàn ông mặc áo sơ mi cộc tay bước qua hàng rào máy quay và đâm những nhát dao vào mặt và cổ Arthur Rapp” [10, tr. 46]. Toàn bộ những sự kiện đang diễn ra ở một không gian xa lạ với thành phố New York đã được đồng hiện trong khoảnh khắc. Nhưng cũng như đồng hiện không gian gần, đây cũng là đồng hiện mang tính tương phản. Nó không chỉ đối lập về không gian mà còn là sự tương phản của những con người đang tồn tại trên hai mảnh vỡ châu lục. Trong khi bờ bên kia đại dương là cái chết thảm của Giám đốc Quỹ Tiền tệ quốc tế, là sự hoảng sợ của những người chứng kiến, thì ở trên chiếc xe của mình, Eric chứng kiến sự đồng hiện đó với một thái độ dửng dưng, thờ ơ như xem một cuốn phim hành động, thậm chí vừa xem vừa bàn luận với cộng tác của mình về chỉ số Nikkei. Đó là sự thờ ơ từ sâu thẳm bên trong những con người này, mà dường như không có gì xuyên thủng ngay cả khi chứng kiến trực tiếp cái

chết của đồng loại. Đây cũng chính là những gì mà hai tấm gương không gian này phản chiếu về nhau khi cùng đồng hiện. Tất cả chỉ sự rời rạc và thờ ơ đến vô cảm. Sự đồng hiện hai không gian xa xôi này đã cho thấy thế giới giờ đây chỉ còn là những mảnh vỡ về mặt không gian. Người ta có thể đem một mảnh vỡ ở châu Á liền kề một mảnh vỡ khác của châu Mỹ mà không hề băn khoăn suy nghĩ. Bởi vì, ngay từ đầu chúng đã không có sự kết dính và bản thân chúng cũng đã là những mảnh vỡ rời rạc có thể tách rời nhau bất cứ lúc nào.

Bên cạnh sự đồng hiện của những không gian địa lý, trong *Thành phố quốc tế* còn có sự *đồng hiện của không gian sự kiện*. Đồng hiện không gian sự kiện có nghĩa là có sự xuất hiện của hai kiểu không gian sự kiện trong cùng một thời điểm. Để làm rõ cho luận điểm này cũng lấy dẫn chứng ở chương đầu tiên của tác phẩm. Trong chương này, không gian sự kiện được đồng hiện bởi sự xuất hiện của không gian kinh tế và không gian tính dục. Khi Eric cùng với cộng sự của Jane Melman bàn về chỉ số Nikkei, về đồng yên Nhật trên chiếc xe limousine với những màn hình điện tử nhấp nháy những con số của thị trường tiền tệ trên thế giới, thì đó rõ ràng là không gian kinh tế. Nhưng đồng thời đó cũng là không gian tính dục. Bởi vì, tuy hai nhân vật này nói những điều về tiền tệ, về nền kinh tế thế giới đang rối loạn, nhưng thực chất, họ đang quan hệ với nhau bằng hình thức thị dâm. Eric nhìn vào Jane Melman đang ngồi nói trước mặt mình, và cảm thấy cơ xương chậu của anh đang run lên. Trong khi đó, Jane Melman tuy vẫn nói những điều cô ta suy nghĩ về nền kinh tế, về thế giới, nhưng bản thân cô thì lại “đang hoan lạc trong cơn mê đắm” [10, tr. 70], với đôi mắt nhắm nghiền và “miệng cô đang rên lên không thành tiếng, âm thanh của những cơn khi cơn đang gào rú” [10, tr. 71]. Và họ đã làm xong chuyện đó mà không cần “chạm vào nhau hay tự đung chạm vào cơ thể mình” [10, tr. 71]. Chính sự đồng hiện không gian sự kiện này đã cho thấy sự kết cấu rời rạc của các mảng không gian sự kiện. Không có không gian nào là quan trọng, và mối quan hệ giữa chúng lỏng lẻo đến mức tác giả có thể cho hai không gian không có mối liên hệ nào cùng xuất hiện trong một thời điểm.

Có thể thấy, với thủ pháp đồng hiện, không gian nghệ thuật trong *Thành phố quốc tế* đã hiện lên với tư cách là những mảnh ghép riêng lẻ và độc lập. Tuy cùng xuất hiện trong một điểm thời gian nhất định nhưng giữa chúng không hề có sự liên kết nào. Chính sự rời rạc giữa các mảng không gian đã khiến ta phải suy nghĩ liệu có phải DeLillo đang chơi một trò chơi xếp hình về thế giới hay không? Điều này tùy vào tầm đón nhận của từng bạn đọc. Song có thể chắc chắn một điều DeLillo đã thành công khi sử dụng đồng hiện không gian như một thủ pháp tạo kết cấu mảnh vỡ cho không gian nghệ thuật của cuốn tiểu thuyết *Thành phố quốc tế*. Bên cạnh đó, việc đồng hiện không gian còn mang tính giễu nhại đối với cuộc sống hậu hiện đại. Chính hậu hiện đại đã làm cho không gian sống của con người trở thành những mảnh vụn, và không hề tồn tại một không gian nào được gọi là riêng tư. Đây cũng chính là mặt trái của thế giới hậu hiện đại.

Có thể thấy, việc DeLillo xây dựng kết cấu mảnh vỡ qua không gian nghệ thuật trong *Thành phố quốc tế* đã đem lại nhiều hiệu quả thẩm mỹ cho cuốn tiểu thuyết này. Đó là sự mở rộng biên độ chức năng cho kết cấu không gian nghệ thuật, và khẳng định sự phát triển tuyệt đối của nghệ thuật đồng hiện không gian vốn có xuất phát điểm từ văn học hiện đại. Chính sự phát triển đến đỉnh cao này, từ thủ pháp trở thành nghệ thuật, đã tạo nên kết cấu không gian nghệ thuật tiêu biểu cho sự tan vỡ, hoài nghi của chủ nghĩa Hậu hiện đại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Huy Bắc, *Bút pháp hậu hiện đại trong Thành phố quốc tế của Don DeLillo*, Tạp chí Nghiên cứu Văn học (số 6), (2009), 99 - 110.
2. Don DeLillo, *Thành phố quốc tế* (Nguyễn Mỹ Linh), Nxb. Thanh Niên, 2009.
3. Trung tâm văn hóa ngôn ngữ Đông Tây, *Văn học hậu hiện đại thế giới – những vấn đề lý thuyết*, 2003.

THE FRAGMENTARY SPACE IN *COSMOPOLIS* BY DON DELILLO

Nguyen Hoang Tue Anh

College of Sciences, Hue University

Abstract. Don DeLillo is known as one of the biggest author of American postmodern literature. His novels, which include *Cosmopolis*, *Underworld*, *The body artist...* have shown the particular traits of American postmodernism namely fragmentary, intertextuality and parody. In particular, *Cosmopolis* has demonstrated Don DeLillo success in building the system of fragmentary character. In this novel, the art space was built with a tendency to get a non-central one, and there is an intercalation between the spaces. In addition, Don DeLillo used the space unification method to build the fragmentary structure in *Cosmopolis*. Thus, the amplitude of functional structure in the art space was considerably expanded, and the development of the space unification method which has the starting point from modern literature was confirmed.